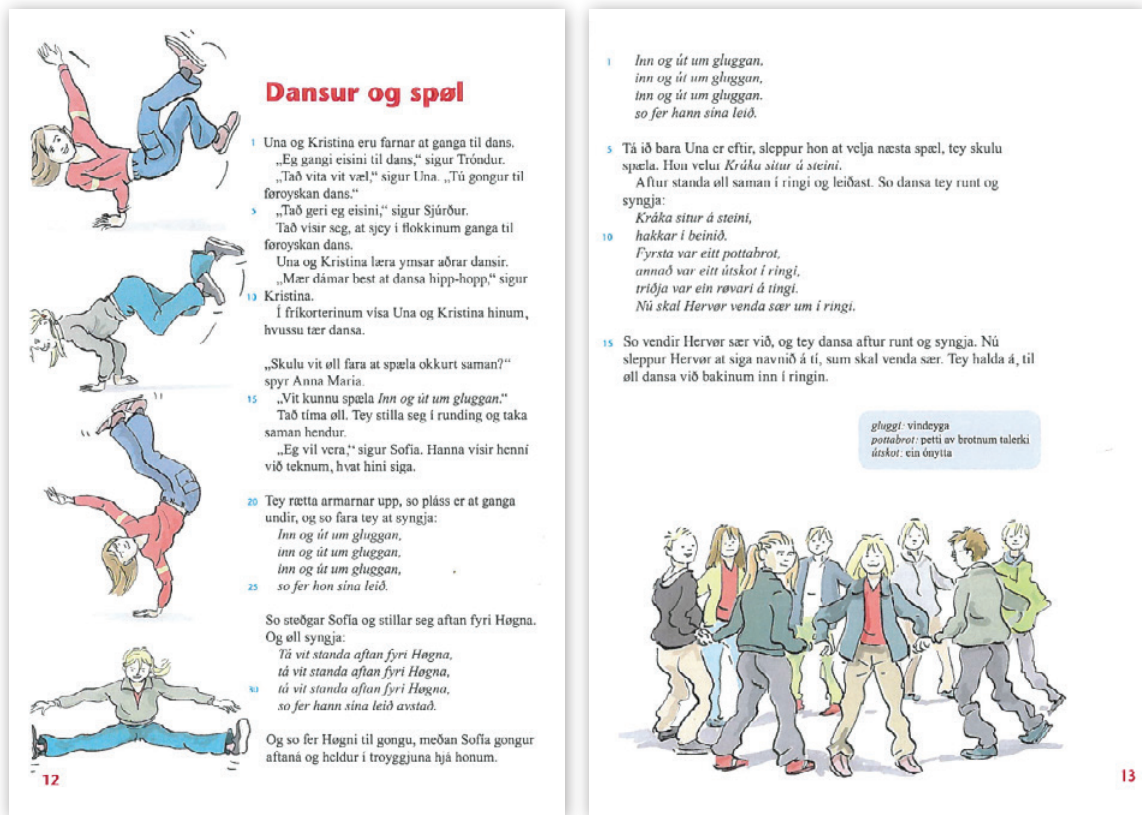

monnunum Símoni úr Konoy og Símoni av Skarði, sum kom út á føroyskum í árunum 1907-1910 og 1914-1915, ugga ritstjórnarnir børnini, um tað gongur ov seint at lesa føroyskt. Teir siga m.a.: [...] tað er ikki so lægið; tí mong hava vissuliga ikki áður lisið nakað, sum skrivað hevur verði á móðurmálinum, og tí kunnu tit ikki duga so væl í fyrstuni. Men fram kemur hann, ið hógliga fer, sigir eitt gamalt orðtak, og um tit ikki kunnu lesa alt so skjótt, ella um tit finna okkurt orð, sum tit ikki skilja, so mugu tit tó ikki vera ótolin; men tit mugu spyrja tykkum fyri hjá teimum, sum betur duga. Tit kunnu eisini skriva bræv til okkara, sum stýra blaðnum, og siga okkum, hvat tað er, sum tit ikki skilja; so skulu vit rættleiða tykkum sum best. (Ungu Føroyar, jan. 1907, nr. 1. l.árg., stavsetingin er tann upprunaliga).

Teir fyrstu týðandi tjóðarbyggjararnir í føroyskari skúlasøgu høvdu við Ungu Føroyum eitt greitt endamál, sum var at geva børnunum tjóðarlaga uppbyggiligan lestur á føroyskum. Innihaldið í Ungu Føroyum ber greitt dām av tíðini, har virðini í bóndasamfelagnum eru frammarliga, men eisini almenn upplýsing um land, siðvenju, mentan og samfelagsmenning eru partur av hesi almennandi tjóðarhugsjón.

Í fyrsta blaðnum hoyra vit um Annu, sum 7 ára gomul fer úr Vágum til Havnar at ferðast. Hon fer við Smirli, og fyri at børnini skulu gerast partur av frásøgnini, vendir frásøgufólkið sær beinleiðis til lesaran. »Ja, Smiril kenna tit øll, – hitt fagra skipið sum mong av tykkum hava ferðast við. Eg veit ikki, um tit hava verið bangin; men Anna ræddist ikki; í fyrstuni helt hon tað vera stuttligt, tá ið hann vaggði, og hon kvað: »rura, rura ridlu [mín undirstriking].« Tað er heilt greitt, at rithøvundurin her brúkar somu frásøgusnildir, sum hava verið brúkt í teimum frásøgnum, sum børnini kenna frammanundan, tá ið ævintýr, sagnir og aðrar munnligar mentir hava verið bornar fram fyri teimum.

Uppaling og tjóðarbygging eru greið endamál, bæði við Ungu Føroyum og fyrstu lesibókunum, sum komu í fyrst í 1900-talinum. Strembanin eftir at fáa føroyskt viðurkent sum høvuðsmál og móðurmál í skúlaverkinum hevði

við sær, at lesibøkur til skúlabrúks sóu dagsins ljós. Eyðkent fyri tær var, at tær komu út, áðrenn føroyskt var lærugrein í skúlanum. Tann fyrsta lesibókin á føroyskum er Føroysk ABC og lesingabók, sum kom út í 1891. Hon hevði 25 smá lesistykki. Tað seinasta, sum er eitt tað longsta, sær soleiðis út:

Tvær smágentur, sum ítu Elin og Jóhanna gingu ein dagin úti í benum og spældu; tað var liðið langt út í summarið og sum tær gingu, komu tær til eitt stórt rókakál. Elin fekk nú hug at fara at fíla sær natur at eta og vildi hava Jóhannu at koma við sær; men hon segði: Veist tú ikki, at tú ikki eigur at stjála? Elin helt fyr, at tað var tíki at stjála, um hon fekk sær einar tvær retur at eta. Hon fór tá í kálið; men Jóhanna rymdi frá henni oman ímóti húsunum. Sum nú Elin hevði fingið eina rót upp í hondina, sá hon ein mann koma gangandi; hon var kveik at tveita rótina frá sær og slenda sær oman til Jóhannu. Tá ið hon nú kom rennandi og var so blóðroyð í anlittinum, spurdi Jóhanna, hvat henni feitti. Hon segði: Eg kveði, at Jógvan har uppi á seg. Jóhanna svaraði: Um hann ikki hevði sæð teg, so sá Gud teg.

stuttu tekstabrotini eru í stóran mun við til at greiða frá framburðinum av málinum. Innihaldið í tekstunum ber dām av einari samleika- og moraliserandi útbúgvingarstevnu, sum eyðkendi bæði fyrstu lesibókina og Ungu Føroyar, og tað er greitt, at tær høvdu sum sína fremstu uppgávu at fyrireika børnini at gerast góðir, skikkiligr tjóðartilvitaðir samfelagsborgarar í Føroyum.

Føroyskur skaldskapur innan skúlagátt hongur saman við nær føroyskt gjørdist lærugrein í skúlanum. Danski skúlin í Føroyum hýsti donskum tjóðarbókmentum, og tað er ikki fyrr enn eftir at heimastryislógin kom í gildi, at vit kunnu tosa um føroyskar tjóðarbókmentir í føroyska skúlaverkinum.

Í fólkkaskúlasamanhangi eru tað serliga lesibøkur Hans Andriasar, sum hava lagt grundina undir frásøgulistina og harvið skaldskapin hjá føroyskum børnum. Langt frá gerandissentimentaliteti hoyrir søgan um hundin hjá Peri, sum øll føroysk børn kendu í míni skúlatíð, og sum avgjørt hoyrir til klassikararnar innan skúlabókabókmentir.

Lesibøkur sum bókmentamiðlar

Tær fyrstu lesibøkurnar, sum fingur týðning fyri bókmentalestur í skúlanum, eru lesibøkur A.C. Evensens. Í 1906 kom Lesibók til eldri børn, í broyttari útgávu 1922, og Lesibók til yngri børn í 1907 og í 1963 kom Harubókin. Bøkurnar vóru merktar av uppalingarstevnuni og samleikaskapan, har frásøgustøðið var føroyskt jørdildi. Ein av týðandi tjóðarbyggjarunum, tá ið um føroyskan skald-

skap ræður, Martin Joensen, sigur m.a. soleiðis í endurminningum sínum: »Viðvikjandi føroyskum so var A.C. Evensens lesibók komin, tá ið eg var eini 10 ár, og henni lósu vit í eina ferð um vikuna ta tíð meðan eg gekk í skúla. Eg minnst, at tað var stór hending, tá ið Jóhannesar evangelium og Robinson Crusoe (sum allir føroyskir skúlanæmingar fingur sum gávu í 1914) komu og vórðu útbýttar millum skúlabørnini. Somuleiðis tá ið »Ungu Føroyar« komu fram.«

Ikki hevur verið nógv av tilfari á føroyskum og lesibøkurnar hava verið tær bókmentir, sum skúlabørn hava havt kunnleika til. Silvi Penne tosar um, at teir tekstir, sum børn lesa, knýta tey at grundsøguni og eru tiskil við til at geva teimum ein samleika, har tey kunnu knýta sína egnu søgu til, og tað er júst her, sum bókmentir hava týðning sum almenn vitan og undirvísingarevni í skúlanum. Einstaklingssøgan verður amboðið, sum einstaklingurin gjøgnum bókmentalestur fær við sum fœrning út í lívið. Í siðbundna samfelagnum var sum oftast neyvt samsvar og samband millum grundsøguna og einstaklingasøguna, men í seinmodernaða samfelagnum, tá ið einstaklingurin hevur skiftandi samleikar alt eftir hvørjari støðu viðkomandi er í, kann tykjast trupult at knýta samband millum einstaklingsfrásøguna og grundsøguna. David Kidd ph.d. frá The New School for Social Research hevur kannað ta ávirkan, dygdarbókmentir hava á lesaran. Kanningin vísti, at tey, sum høvdu lisið dygdarbøkur, vóru betur fyri enn onnur, sum høvdu lisið lættari bøkur og populervísindi, at avlesa kenslur hjá øðrum. Hann vísir á, at hetta er greitt tekin um, at fólk gjøgnum bókmentir menna størri empatisk evni, tí gjøgnum bókmentir verða vit tvingað at brúka tey fantastisku evni, vit hava at treingja inn í tankar og kenslur hjá øðrum, og tað vekur mentalar tilgongdir til størri innlivingarevni. Tey, sum lesa góðar bókmentir og duga at bróta tær kotur, sum fremja størri tekstfatan, fáa uttan íva eisini fœrleikar til at finna runt í einum frumskógi av inntrykkum, sum fjølsamansetti gerandisdagurin bjóðar seinmodernaða menniskjanum.

Taka vit eina av teimum nýggjastu lesibókarøðunum, Hervør og Hogni, hjá Námi kemur greitt til sjóndar eitt tilvit um at knýta einstaklingssøguna at

grundsøguni og ein samleikagerð, sum knýtir tað heimliga at umheiminum. Søguligt tilvit og mentanarligt tilvit standa eisini frammarlaga. Í teimum báðum siðunum, sum eru tiknar við her, siggja vit greitt, at føroyski dansurin verður settur saman við hipp hopp dansi, sum soleiðis umboðar nútíð og fortíð, einstaklingssøgu og grundsøgu. Sama mentanarmótpar siggja vit í spølunum »Inn og út um gluggan« og »Kráka situr á steini«. Hugsa vit um samtekst, kunnu vit siga, at hetta virkseimið í skúlagarðinum er í andsøgn við tað, sum eyðkennir gerandisdagin framman fyri telduna, og hevur tiskil eitt greitt endamál, sum er at geva næmingunum ein samleika, sum hevur røtur í einum heimligum jørdildi. Tað, sum eyðkennir lesibókarøðina, er, at hon tekur støði í gerandisdegi og hugaheimi barnsins, og soleiðis er tekstgrundarlagið við til at skapa fortreytir fyri, at næmingar læra at kenna seg sjálvar og onnur aftur í teimum bókmentatekstum, sum verða lisnir í skúlanum.

Fakligir fœrleikar og bókmentalestur

Stanley Fish tyktist ikki serliga glaður fyri, hvussu bókmentir vórðu lisnar í skúlasamanhangi, meðan bæði Silvi Penne og David Kidd vísa á tann positiva týðning, sum bókmentir hava fyri samleikan og mentala trivna næmingsins. Ti er tað avgjørt at harmast um, at bókmentirnar standa so veikar í nýggju námsætlanini til fólkkaskúlan. Tá ið tað er sagt, so skulu vit eisini hava í huga, at bókmentagreining og tulkning gevur næmingum fœrleikar at hugsa sjálvstøðugt, at lesa millum reglurnar, at knýta tekst at samteksti og ikki minst fœrleikan at skilja onnur, sum hava øðrvísi umstøður og hugsan enn ein sjálv/ur. Bókmentir eru tiskil lykilin til bæði størri sjálvsfatan og tilvit um seg sjálv í samfelagsligum og sosialum samanhangi, bæði tjóðarlaga og altjóðarlaga í tíð og rúmi.

GREININ BYGGIR Á:

Silvi Penne, 2001: norsk som identitetsfag. Oslo: Universitetsforlaget.

Sigrun Hjalmarsdóttir, 1998: Lesibókin. Hin gloymda barnabókin. Føroyskar lesibøkur 1891-1990. Høvuðsritgerð í bókmentasøgu á Føroyamálsdeildini. Fróðskaparsetur Føroya. Ikki útgivin.

Vár í Ólavsstovu, 2011: Mellem tradition og modernitet. Færøskfaget og den færøskfaglige kontekst i national diskurs. En redøgørelse og analyse af fagets idé, praksis og reception i det almene gymnasium. Syddansk Universitet.